

ŠTA JE PISAC HTIO DA KAŽE

Vodič kroz čitanke za 5. i 6 razred
devetogodišnje škole

LEKTIRA
NARODU

ŠKOLEGIJUM
LEKTIRA
3

ŠKOLEGIJUM
LEKTIRA
3

Izdavač:
Mas Media Sarajevo
Fond otvoreno društvo BiH

Za izdavača:
Emina Šukalo
Dobrila Govedarica

Recenzenti:
Dejan Ilić
Namir Ibrahimović

Ilustracija na naslovnoj strani:
M. C. Ešer

Korektura:
Sandra Zlotrg

Dizajn:
Asim Delilović

DTP:
Boriša Gavrilović

Tiraž:
3000 primjeraka

ISSN 2303-5463

Knjiga se obraća i čitaocima i čitateljicama, koristi se rodno osjetljiv jezik, ali se ponegdje prave ustupci zbog prohodnosti teksta. Tako se u slučajevima da se riječ odnosi i na žene i na muškarce negdje koriste naporedni oblici (nastavnik ili nastavnica), negdje neutralni oblici (daci) ili oblici samo u muškom rodu (čitalac).

Tekstovi preuzeti iz čitanki: Svezame, otvori se! čitanka za 5. razred osnovne škole / Edina Brulić et al., Sezam, Sarajevo, 2008.; Svezame, otvori se! čitanka za 6. razred devetogodišnje osnovne škole / Lamija Begagić et al., Sezam, Sarajevo, 2009.

Priča *Bure* preuzeta iz zbirke: Saputnici / Isidora Sekulić, Plavi jahač, Beograd, 2001.

Pjesma *Vezeni most* preuzeta iz: Vezeni most / Nasiha Kapidžić-Hadžić, Svjetlost, Sarajevo, 1990.

ŠTA JE PISAC HTIO DA KAŽE

Vodič kroz čitanke
za 5. i 6 razred devetogodišnje škole

Nenad Veličković

Sarajevo, 2014.

Sadržaj

	7
POZIV NA IGRU	
	15
POEZIJA	
	17
Ševina jutarnja pjesma (Grigor Vitez)	
VIDI ZVUK!	
	21
Odlaze laste (Šukrija Pandžo)	
JESEN, PA ŠTA?	
	25
Jesen (Dobriša Cesarić)	
GESTA STOIKA	
	29
Čist zrak (Duško Trifunović)	
OD BICIKLA DO LOKOMOTIVE	

33

Vezeni most (Nasiha Kapidžić Hadžić)
ŽIVIO ŽIVOT!

37

PROZA

39

Dječak Aron (Isak Samokovlija)
U SJENI NACIZMA

45

Carev slavuj (Hans Christian Andersen, prev. Josip Tabak)
PUT DO SREĆNOG KRAJA

53

Bure (Isidora Sekulić)
OTPOR PROPADANJU I NESTAJANJU

71

U noći (Svetozar Ćorović)
KO JE KRIV

79

Izokrenuta priča (Branko Ćopić)
STRAH I SMIJEH

83

METODIČKE SKICE

POZIV NA IGRU

1

Podrazumijeva se da bi jedna ovakva knjiga, u kojoj se tumače književna djela sa spiska obaveznih školskih tekstova, mogla i trebala biti zanimljiva nastavnicima i nastavnicama. Iako ih većina ne treba pomoć, jer već godinama sasvim dobro izlaze na kraj s razvijanjem ljubavi prema pisanoj riječi putem prinude na čitanje, biće sigurno i među njima, posebno među mladima, onih koji će je ocijeniti korisnom.

(Takvima je namijenjen dodatak, u kojem zamišljamo realizaciju nastavnih jedinica s naslovima djela iz ovog izbora.)

Na jednom mjestu u analizama koja slijede reći će se da čitanje / tumačenje slični igri. Taj koncept preuzimamo od Svetozara Petrovića:

Riječ igra, kao naziv za opisani odnos što ga predstavlja književno djelo, kao i većina ključnih termina koje koristimo u raspravi o

književnosti, postankom je metafora, a kao termin stvorena je naglašavanjem i preciziranjem jednih a otklanjanjem i potiskivanjem drugih značenja i konotacija naše svakidašnje riječi. Izabrao sam je – a na raspolaganju sam imao i poneku drugu, prije svega riječ komunikacija – zato što je jednim krugom svojih značenja dobro upućivala na predstavu koju sam imao na umu: živa, dinamična aktivnost sa više učesnika, sa nekim predmetom preko kojega se, po nekim pravilima koja su slobodno izabrana ali onda razmjerno stroga, uspostavlja njihov međuodnos, koji opet jest odnos neke saradnje ali ne identifikacije, pa može da bude i odnos odmjerenja, štaviše borbe. Uzimajući u obzir razliku koju u našem jeziku ne izražavamo posebnim riječima, naslonio sam se, dakle, prvenstveno na ona značenja naše riječi koja, na primjer, u engleskom jeziku izražava riječ game a ne riječ play.(1)

U istom tekstu Petrović nešto kasnije dovodi ovaj koncept u vezu s nastavom književnosti:

Zahtjev da se tumač djela, književni kritičar ili nastavnik književnosti, koncentriše na tekst sam, da batali ono što zna o autoru i njegovom vremenu, da poštuje objektivne činjenice teksta i kane se svojih slučajnih asocijacija, da se uz to u tumačenju okoristi eventualno i iskustvom drugih tumača transformisanih u objektivan postupak koji mu teoretičar nudi, sve je to moglo da djeluje kao zdrav, ljekovit savjet, pogotovo u onom trenutku naše tradicije tumačenja književnog djela u kome je rasprava o djelima i prečesto bivala haotična mješavina anegdota iz piščevog života i tumačevih slobodnih impresija nad njegovim tekstom. Sve to, kao moguć koristan savjet tumaču, u određenim praktičkim situacijama, može da prihvati onaj ko razumije da postoje praktičke situacije u kojima opisan skup zahtjeva biva nepoželjan ili neumje-

(1) Svetozar Petrović, *Književno djelo kao igra, u Pojmovi i čitanja*, Fabrika knjiga, Beograd 2008. Uredio Dejan Ilić.

san, i da su predvidljive nepravilike koje bi se pokazale pri pažljivoj analizi elemenata od kojih je sastavljen. Koncentracija na tekst sam? Objektivne činjenice teksta? Slučajne asocijacije? Objektivan postupak tumačenja?

Ukoliko se složimo da način na koji se književnost čita danas u školama može opisati Petrovićevim izrazom *haotičan* i da to čitanje nije *praktička situacija* gdje bi opisani skup bio neumjesan, onda bi ovdje ponuđena tumačenja obaveznih tekstova možda mogla biti od pomoći nastavniku koji osjeća odgovornost da za svoja tumačenja ima bolje argumente od vlastitih asocijacija.

Petrović u jednom drugom tekstu više pažnje posvećuje čitanju književnosti u školi i tu između ostalog kaže:

Prava svrha nastave književnosti u srednjoj i općeobrazovnoj školi – ukoliko nije obavještenje o kulturno-historijskim činjenicama i uvožebavanje pojmova književne teorije – i ne može biti ni u čemu drugome nego u tumačenju djela.

Nudeći, ne rijetko, svome čitaocu i slušaocu, umjesto tumačenja djela, malo amaterske lingvistike i normativne stilistike, malo laičke historije i shematske sociologije, malo pučke etike i neprobavljene filozofije, književni kritičar i nastavnik književnosti dosta su često odgovorni što popularni čitalac još uvijek rado shvaća djelo kao lijep, kitnjast sastavak, ili kao fabulom prerušen traktat o zadnjim stvarima, ili kao slikovitu ilustraciju poznatih nam ideja i shvaćanja. (...)

Interpretacija mora biti kreativan posao jer je pred svakim djelom očekuju nova pitanja. A i pred istim djelom u raznim prilikama često različita pitanja. Ona kreativan posao mora biti i zato što postaje interpretacija tek kad se od pojedinačnih komentara i objašnjenja uzdigne do cjelovitog tumačenja o djelu. A zato što je interpretacija tek tada, ona nikad ne može biti ni isključivo stilska, ni isključivo idejna, ni isključivo sociološka. (...)

Ako ne želi da bude dosadna i prazna štaviše: suvišna, interpretacija mora upozoriti na onaj smisao djela koji nije očigledan na prvom koraku; interpretatorom, tumačem djela ima razloga da postanemo tek kad vjerujemo da u djelu postoji smisao koji svakome na prvi pogled nije jasan a mi ga umijemo protumačiti.

2.

Ali ova je knjižica prije svega namijenjena roditeljima, onima nemalobrojnim koji imaju dobru volju i želju da pomognu djeci u pripremi za časove književnosti, ali koji nisu sigurni u svoje znanje. Imamo dobrih razloga vjerovati (mala anketa koju smo proveli je tek jedan) da bi im ovakva pomoć dobrodošla.

Zamišljamo ih kako, nakon što su svi drugi ukućani pozaspali, ili rano ujutru, prije nego se iko od njih probudio, čitaju ono što je u opisu poslova njihove djece, i pitaju se kako da odgovore na sva neizgovorena dječija pitanja. (Zašto moraju da čitaju, kad bi se radije igrala, naprimjer.)

Pa evo, možda zato što je čitanje igra, i što ta igra, kao i svaka druga, može biti ne samo zabavna i uzbudljiva, nego i izazovna i korisna. U čemu se tačno ona sastoji? To naravno zavisi od teksta do teksta, i od pravila koja nisu nikad sasvim ista, ali cilj bi mogao biti ovaj: naći odgovor na pitanje zašto me se to što čitam tiče.

(Tako postavljena stvar jasno osvjetljava odgovornost sastavljača spiskova obaveznih lektirnih tekstova. Oni su ti koji bi za svaki svoj izbor morali imati spreman odgovor. Nažalost, oni ga najčešće nemaju, a nemaju ni dobro opravdanje za to. Ali to je tema za neku drugu priliku.)

Zato roditeljima, čak i ako su obrazovani i s razvijenom navikom čitanja, ovaj zadatak može biti pretežak. Kako zainteresovati dijete da čita tekst koji mu je nerazumljiv, jer su

nerazumljivi tema, ili stil, ili motivacije likova, ili upotrijebljeni književni postupci? (Ako, ukratko, daleko premašuje predznanja i mogućnosti čitalaca.)

Roditelji tu donekle mogu intervenirati i mogu popunjavati neke od praznina, ali ne uvijek, a pogotovo ne svi. (Tako, ali ni o tome nije prilika da se ovdje kaže nešto više, nastava književnosti u konačnom ide u smjeru diskriminacije onih ekonomski siromašnijih; ona će vremenom, osim u rijetkim izuzecima, biti od koristi samo onoj djeci čiji roditelji imaju vremena i znanja da kompenziraju nedostatke sistema, onoj čiji roditelji ne rade deset sati dnevno u lošim uslovima i pravnoj nesigurnosti, i koji su i sami odrasli a da nisu nikada razumjeli kakve uopšte koristi čovjek ima od čitanja književnosti.)

Tako ova knjižica dolazi kao jedna zakašnjela ispravka nepravde koja je učinjena, podjednako, i izgubljenim čitaocima i nepročitanim knjigama. Onoliko koliko ti nekadašnji đaci, a danas roditelji, zahvaljujući ovdje ponuđenim tumačenjima otkriju jednu moguću svrhu čitanja lektire, možda i zato jer će tu naći odgovore koje na svoja pitanja nisu dobili prije dvadeset godina, toliko će i njihova djeca sada u cijelom tom poslu naći više smisla, a onda valjda i zadovoljstva.

Ukoliko roditelji stvarno i iskreno vjeruju da školi treba posvetiti vrijeme, pa onda to traže i očekuju od svoje djece, bilo bi pošteno da iste standarde primijene i na sebe. Ili, što je jednako dobra alternativa, da priznaju sebi kako njihovo obrazovanje nije bilo dobro i da za svoju djecu traže bolje od onog koje su sami imali.

3.

U ovom izboru našlo se deset tekstova iz programa (tzv. *federalnog*) za peti i šesti razred, svaki s tumačenjem koje ga prati. Nastojali smo odgovoriti postavljenom zadatku – čita-

ti tekstove, otkrivati u njima *poteze* pisca, nastojati razumjeti razloge zbog kojih su *povučeni* i prepoznati u toj njihovoj *igri* smisao (recimo: razlog zašto su napisani), podržavajući argumente tog prepoznavanja objašnjenjima primjera iz teksta. To smo činili iako se ne slažemo uvijek s izborom, vjerujući da je on mogao biti bolji i da bi ga najzad trebalo preputiti nastavnicima i đacima. Ali imamo to što imamo, treba vidjeti šta se i koliko s tim može napraviti na času.

Takva naša tumačenja nemaju namjeru biti posljednja riječ o tekstovima na koje se odnose, niti su zamišljena da budu kavezi u koje će se zatvoriti sloboda i pravo čitalaca da doživljavaju pročitano djelo kako im je volja. Ona samo nastoje vratiti pisce u književnost koje se već neko vrijeme isključeni, nakon što su proglašeni mrtvima.

Za svjedoka da oni (pisici) ipak znaju šta su napisali (pa je onda sasvim razumno pitati se *šta*) pozivamo ovdje Danila Kiša:

Ko vam kaže da ne treba tražiti od pisca da tumači svoje delo? Reći ću vam, u poverenju, da je to samo jedna skorašnja smicalica koju su izmislili naši vatrogasci, jedna ofucana frazetina po kojoj je pisac budala i trbuhozborac, on ume još nekako da sroči svoje romane, ali to što je napisao to ostaje za njega tajna, to znaju samo kritičari, pogotovo kad je pisac već mrtav, ili dovoljno zaošijan ka večnosti, pa pušta kritičarima i čitaocima, naravno, da oni budu kompetentni da kažu značenja i smisao onoga što je pisac rekao, da to prežvaću i pljunu pred čitaoca i pisca podjednako, pa da se drče kao stručnjaci koji su pročitali kardiogram ili dešifrovali rendgenski snimak pluća i karlice (pogotovo karlice). To pisci često vole, tu kompetentnu laž, to kritičarsko čitanje iz plečke, jer otkrivanju zabezegnuto no zadovoljno, da su njihove prazne (poetske i prozne) brbljarije zapravo govorile o problemu 'Čoveka', o 'Otudnjenju', o 'krizi savremenog sveta' i sličnim velikim problemima, ili o svojim

istovremeno, pa stoga im i ne pada na pamet da kažu nešto o svom delcetu, osim da ga hvale na svo usta, pozivajući se na mišljenje kritičara, a oni sami, što se njih lično tiče, oni veruju u autoritet kritičarev, pa ako je on rekao da tu tako piše, onda je to tako, stvar je višeznana i višesmislena, raznorazna tumačenja su neophodna, delo je višeslojno i višesmisleno, paradoksalno, pisac jasno i glasno priznaje da je budala i trbuhozborac, ako nije u pitanju "inspiracija"; čuvajte se, mladi prijatelju, pisaca koji ne znaju šta su napisali, i zašto su napisali, čuvajte se književnika koji zamjenjuju razum anegdotom: oni ili šuruju sa večnošću (pa vas stoga niti vide niti slušaju, oni zaudaraju na lešinu) ili su budale.(2)

Ako je Kiš svjedok kome se može vjerovati, onda se mogu smatrati razumnim pretpostavke od kojih naša tumačenja polaze. A one su, u najkraćem, da se književnim djelom nešto hoće reći, da to govori jedan čovjek drugom jezikom koji oba uspješno koriste i da se smisao onoga što se reklo može shvatiti. Sasvim je sigurno da ima književnih djela i drugačijih, ali takvih, vjerujemo, u ovom izboru nema.

Duško Radović je svojevremeno napisao:
Noćas kasno dvoje roditelja čitali su pesmu o zecu i odgonetali – šta je pisac time hteo da kaže. Da oni kažu detetu, da dete kaže nastavnici. Takvu poruku nisu mogli naći u pesmi o zecu. Nisu znali gde je. Zbog toga molimo sve pisce: ako imaju kakvu poruku, neka nam je ostavljaju kod nastojnika ili ubace u poštansko sanduče.(3)

(2) Danilo Kiš, *Banalnost je neuništiva kao plastična boca*, intervju, *Student*, 1976. Razgovor vodio Aleksandar Postolić.

(3) Duško Radović, *Beograde dobro jutro*, prema:
https://docs.google.com/file/d/0B01J_upSI1r1eDgxWmtBX0xZWWM/edit

Dodajmo da nastava koja je tumačenje književnih djela svela na kalupljenje mišljenja, na formalističko ispunjavanje metodičkih ciljeva, na pedagoški staklenik danas obilno nađubren mnogobrojnim internetskim stranicama s prepričanim i sažvakanim lektirama, zaslužuje ovakvo ismijavanje. Ono je opravdano i poželjno gdje god se i kad god se tumačenje shvati kao redukcija teksta na jednu uopštenu i banalnu frazu, koja bi trebala služiti kao dokaz da se književno djelo pročitao i razumjelo. (Trebalo li dodati: *poruka* ne može biti kraća od teksta koji je nosi?)

Ova knjižica, nadamo se, neće biti shvaćena u tom smislu: kao ohrabrenje roditeljima i nastavnicima da djecu tretiraju kao kurire. Ona je poziv na igru. Gubi kome nije zabavno.

POEZIJA

Ševina jutarnja pjesma (Grigor Vitez)
VIDI ZVUK!

Grigor Vitez
Ševina jutarnja pjesma

Uvis!
Uvis ću se dići!
Do sunca ću
da ga budim
ići
ići
ići...
Ponijet ću
tamburicu
tamburicu
tamburicu
Sipat ću zvonca dolje
zelenim

žutim
i modrim
beskrajnim poljem
Gdje mi je gnijezdo?
Gdje su mi ptići?
Morat ću
sići
sići
sići
ptiće obići...
Onda ću opet
do sunca
ići
ići
ići...

VIDI ZVUK!

Prvo što će nam zaokupiti pažnju u ovoj pjesmi je riječ koja se ponavlja – *ići, ići*, a u njoj vokal *i*. Ne treba biti previše mudar pa prepoznati u tome oponašanje cvrkuta ptica. Zahvaljujući naslovu znamo o kojoj se ptici radi, ali bez ovih *zvučnih efekata* u jeziku ne bismo baš lako shvatili da je lirsko ja (glas koji govori u lirskoj pjesmi) ptica. Vrijedi ovaj postupak zapamtiti kao lijep primjer kako zvuk jezika pjesme takođe doprinosi razumijevanju njenog smisla.

Šta nam ševa govori?

Prvo, najavljuje let prema suncu. To nije obična izjava. U njoj ima simbolike. Letjeti prema suncu znači željeti se približiti dobru. Sunce je najstariji bog koga čovječanstvo poznaje, bog koji nam daje svjetlost i toplotu. Bez sunca, života na Zemlji ne bi bilo i stoga je let prema suncu slavljenje života. Dalje nam ševa kaže da planira ponijeti tamburicu. To baš i nije realno. (Dobro, nije realno ni da ševa govori, ali to